

DEMOCRATIE EN MEDIA

EEN COMPLEXE RELATIE IN EEN DIGITALE
WERELD

INHOUD

01 **INTRODUCTIE**

02 **MEDIA ALS FUNDAMENT VAN
DEMOCRATIE**

06 **DE MACHT VAN BIG TECH**

08 **CLICKBAIT BOVEN KWALITEIT**

11 **WIE BEPAALT WAT WIJ ZIEN?**

15 **INVESTEREN IN ONAFHANKELIJKE
MEDIA**

18 **CONCLUSIE**

INTRODUCTIE

ONDER DRUK: MEDIA EN DEMOCRATIE IN HET DIGITALE TIJDPERK

Media zijn essentieel voor een goed functionerende democratie, maar staan onder druk. Deze publicatie onderzoekt de risico's voor media en hoe filantropie kan bijdragen aan het waarborgen van een goed functionerend mediasysteem.

In een democratische samenleving informeren media burgers, controleren ze de macht en faciliteren ze het publieke debat. Een goed functionerend mediasysteem geeft mensen toegang tot betrouwbare informatie en een breed scala aan perspectieven. Door digitalisering en platformisering vervult traditionele media haar democratische functies steeds minder goed. Tegelijkertijd nemen Big Tech-bedrijven deze verantwoordelijkheid niet op zich.

Big Tech-algoritmen geven sensationele content meer zichtbaarheid dan genuanceerde berichten. Sensatie en engagement krijgen voorrang boven nuance en diepgang, wat de polarisatie versterkt en het publieke debat verarmt. Ook het politieke debat lijdt hieronder, doordat oppervlakkige beeldvorming steeds vaker de inhoudelijke discussie verdringt.

Digitalisering en platformisering hebben het mediagebruik ingrijpend veranderd. Dit heeft grote gevolgen voor de financiële levensvatbaarheid van traditionele media. Hun verdienmodel, gebaseerd op de verkoop van advertenties en abonnementen, houdt geen stand in landschap

waarin gratis content en sociale media domineren. Lokale en gespecialiseerde nieuwsorganisaties verdwijnen, terwijl er steeds meer grootschalige media-concerns ontstaan. Deze ontwikkeling kan de diversiteit in berichtgeving aantasten en diepgravende onderzoeksjournalistiek beperken, waardoor de kwaliteit van de informatievoorziening verzwakt.

In deze context is de bescherming van onafhankelijke media urgenter dan ooit. Overheden en burgers moeten hierin hun verantwoordelijkheid nemen. Filantropen kunnen bijdragen door financiering te bieden waar anderen dat niet kunnen of willen.

Deze themapublicatie onderzoekt de relatie tussen media en democratie, de risico's van platformisering en de manieren waarop filantropie kan bijdragen aan een pluriforme, onafhankelijke en toegankelijke informatievoorziening.

Misschien heb je na het lezen van deze themapublicatie specifieke vragen over dit onderwerp. Wij gaan graag met je in gesprek! Je kunt je vraag mailen naar: **ruth@kosmosimpact.nl**

MEDIA ALS FUNDAMENT VAN DEMOCRATIE

DE CRUCIALE FUNCTIES VAN JOURNALISTIEK

Een goed functionerende democratie heeft geïnformeerde burgers nodig. Media vervullen hierin een onmisbare rol door informatie te verspreiden, de macht te controleren en een platform voor debat te bieden. Zonder deze democratische functies van media verliest een democratie haar vermogen om transparant, rechtvaardig en participatief te functioneren.

Het hedendaagse mediasysteem bestaat uit alle actoren en instituties die content creëren, produceren en verspreiden voor een groot publiek. Het omvat dus meer dan traditionele mediakanalen, zoals kranten, radio en televisie. Ook zoekmachines, sociale mediaplatforms, grootschalige communicatiediensten, generatieve AI-toepassingen en slimme elektronica spelen hierin een rol.

Democratische functies van de media

Het mediasysteem vervult drie essentiële functies binnen een democratische samenleving: de informatiefunctie, de controlefunctie en de forumfunctie.

In een democratie moeten burgers en politici toegang hebben tot betrouwbare, onafhankelijke informatie om effectief deel te nemen aan democratische processen. Media bieden de infrastructuur voor deze informatie-uitwisseling en zorgen voor toegang tot relevante, betrouwbare en onafhankelijke berichtgeving over maatschappelijke thema's.

De informatiefunctie van media gaat verder dan het simpelweg verstrekken van feiten. Media dragen de verantwoorde-

lijkheid om complexe kwesties begrijpelijk te maken en te duiden. Journalistiek speelt hierin een sleutelrol: journalisten selecteren en presenteren de belangrijkste onderwerpen op een toegankelijke manier voor een breed publiek. Zonder deze selectie en analyse zouden burgers verdwalen in de enorme hoeveelheid informatie die hen dagelijks bereikt.

De informatiefunctie omvat ook de controlefunctie van de media. Journalistische media houden machthebbers, zoals overheden en grote bedrijven, kritisch in de gaten, rapporteren over hun beleid en praktijken en onthullen eventuele misstanden. Deze controlefunctie dwingt machthebbers verantwoording af te leggen. Ook klokkenluiders en NGO's spelen hierin een belangrijke rol door cruciale informatie aan het licht te brengen die de basis vormt voor mediaberichtgeving. Zonder deze controlefunctie zijn machthebbers eerder geneigd om fouten te verdoezelen, met een verhoogd risico op machtsmisbruik als gevolg.

Daarnaast creëren media een forum voor publieke discussie. Ze bieden een platform waar diverse perspectieven,

meningen en ideeën samenkomen. Dit bevordert dialoog en wederzijds begrip en is essentieel voor een inclusieve democratie.

Criteria voor een democratisch mediasysteem

Media vervullen hun democratische functies niet vanzelfsprekend. Om effectief te informeren, te controleren en publiek debat te faciliteren, moeten ze voldoen aan vier onderling samenhangende criteria: onafhankelijkheid, betrouwbaarheid, toegankelijkheid en verantwoording.

Onafhankelijkheid

Een goed functionerend mediasysteem moet vrij zijn van politieke, economische of andere vormen van publieke en private invloed die de objectiviteit en betrouwbaarheid van berichtgeving aantasten.

Zonder deze onafhankelijkheid krijgen burgers – vaak zonder het te beseffen – een vertekend beeld van de werkelijkheid voorgeschoteld dat specifieke belangen dient. Daarnaast verzwakt een gebrek aan onafhankelijkheid de controlerende rol van media. Journalisten kunnen bijvoorbeeld onder druk worden gezet om informatie die schadelijk is voor bepaalde belangen niet te publiceren. En klokkenluiders stappen mogelijk niet naar media toe uit angst dat hun identiteit niet wordt beschermd.

Betrouwbaarheid

(Journalistieke) media moeten feiten en gebeurtenissen waarheidsgetrouw en volledig weergeven. Burgers moeten erop kunnen vertrouwen dat de informatie die ze ontvangen accuraat is en niet wordt gestuurd door politieke of commerciële belangen. Omdat burgers niet altijd zelf

**Democracy Dies
In Darkness**

feiten kunnen verifiëren, is het cruciaal dat media werken volgens journalistieke principes, zoals hoor en wederhoor en een strikte scheiding tussen feiten en opinie. Deze principes versterken het publieke vertrouwen.

Toegankelijkheid

Een democratisch mediasysteem moet zowel burgers als nieuwe spelers gelijke toegang bieden tot het medialandschap. Nieuwe initiatieven moeten een eerlijke kans krijgen om toe te treden, terwijl burgers vrije en gelijke toegang moeten hebben tot betrouwbare informatie. Dit betekent dat informatie eenvoudig vindbaar, begrijpelijk en betaalbaar moet zijn. Ook dienen burgers te beschikken over voldoende mediavaardigheden, zodat ze media goed kunnen gebruiken. Wanneer grote delen van de bevolking geen toegang hebben tot kwalitatief hoogwaardige informatie, verzwakt de democratische meningsvorming.

Verantwoording

Media hebben een machtige positie in de samenleving doordat zij publieke opinies en politieke processen kunnen beïnvloeden. Daarom is het belangrijk dat zij verantwoording afleggen over hun functioneren. Mediabedrijven dienen transparant te zijn over hun werkwijze, eigendomsstructuren en financieringsbronnen. Daarnaast moeten er mechanismen bestaan waarmee media

kunnen worden aangesproken wanneer zij hun maatschappelijke rol niet naar behoren vervullen.

Pluriformiteit

Deze vier criteria, onafhankelijkheid, betrouwbaarheid, toegankelijkheid en verantwoording, zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden. Een gebrek aan onafhankelijkheid ondermijnt bijvoorbeeld betrouwbaarheid, terwijl beperkte toegankelijkheid de controlefunctie van media verzwakt. Als op één van deze punten tekorten ontstaan, beïnvloedt dat onvermijdelijk de andere criteria.

Bovendien gelden deze criteria niet voor individuele media, maar voor het mediasysteem als geheel. Een uitgever of omroep die een eenzijdig beeld van de werkelijkheid schetst, vormt op zichzelf geen probleem, zolang andere media-partijen andere perspectieven bieden. Een democratisch mediasysteem moet pluriform zijn en een breed scala aan opvattingen weerspiegelen.

Tegelijkertijd is het van belang dat het mediasysteem een gedeelde kern heeft in de vorm van een gedeelde publieke ruimte waarin burgers ruwweg over dezelfde feitelijke informatie (kunnen) beschikken. Dit is nodig om het debat van een fundament te voorzien en een constructieve dialoog mogelijk te maken.

Box 1: Media capture

Bij *media capture* beïnvloeden of controleren machtige belangengroepen, zoals overheden, bedrijven of rijke individuen, mediaorganisaties die onafhankelijk zouden moeten functioneren.

Media capture kan op verschillende manieren ontstaan. Veel mediaorganisaties zijn voor hun financiële overleving afhankelijk van een beperkt aantal adverteerders, sponsors of investeerders. Deze partijen kunnen subtiele druk uitoefenen, bijvoorbeeld om berichtgeving in hun voordeel te sturen.

Om dit risico te beperken, is het belangrijk dat mediaorganisaties niet te afhankelijk zijn van één financier. Daarnaast is het cruciaal dat mediaorganisaties kritisch beoordelen van wie ze financiering ontvangen, zeker bij grotere donaties. Ze moeten zich afvragen of de belangen van financiers hun onafhankelijkheid in gevaar brengen en of deze partijen dezelfde journalistieke waarden delen. Daarbij is het belangrijk dat mediaorganisaties duidelijk vermelden van wie ze financiering ontvangen, zodat het publiek

kan beoordelen in hoeverre hun berichtgeving onafhankelijk blijft.

Ook overheden kunnen *media capture* toepassen. Door financiële, wettelijke en politieke middelen in te zetten kunnen ze berichtgeving sturen. In sommige gevallen is alleen een dreigement om deze middelen in te zetten al voldoende om ervoor te zorgen dat mediaorganisaties zichzelf censureren uit angst voor repercussies.

In extreme gevallen worden media omgevormd tot propaganda-instrumenten, waarmee overheden hun eigen narratief versterken en kritische stemmen het zwijgen wordt opgelegd.

De gevolgen van *media capture* zijn verstrekend. Burgers verliezen toegang tot objectieve informatie, het publieke debat wordt uitgehold en de contrlerende rol van de media verdwijnt. *Media capture* is een krachtig instrument om democratische processen te ondermijnen, waardoor machthebbers hun positie kunnen consolideren zonder openlijke repressie.

DE MACHT VAN BIG TECH

HOE PLATFORMS DE INFORMATIE- VOORZIENING DOMINEREN

De publieke ruimte vormt de kern van een democratie. Dit is de plek waar informatie-uitwisseling en debat plaatsvinden. Door digitalisering heeft Big Tech de rol van distributeur en redacteur overgenomen van traditionele media. Deze verschuiving heeft de dynamiek in de publieke ruimte fundamenteel veranderd met ingrijpende gevolgen voor de toegang tot objectieve informatie en de kwaliteit van het democratische debat.

De dominantie van Big Tech

Het internet werd aanvankelijk gezien als een krachtig middel om het publieke belang te dienen. Het bood wereldwijde toegang tot informatie, verbond mensen en gaf burgers een platform om hun stem te laten horen. Men verwachtte dat er een nieuwe online publieke ruimte zou ontstaan, waarin communicatie en debat sneller, eenvoudiger en goedkoper zouden zijn dan in de analoge wereld. De opkomst van sociale media versterkte dit optimisme door participatie nog laagdrempeliger te maken.

In de beginjaren was het internet echter onoverzichtelijk en moeilijk navigeerbaar, waardoor relevante informatie lastig te vinden was. Platforms zoals startpagina's, zoekmachines en sociale media speelden hierop in door grote hoeveelheden informatie te bundelen en toegankelijk te maken. Dit stimuleerde aanvankelijk een bloeiende online cultuur van samenwerking en creativiteit.

Hoewel platformbedrijven de digitale publieke ruimte efficiënter, gebruiks-

vriendelijker en toegankelijker hebben gemaakt, heeft hun dominantie ook een keerzijde. Een klein aantal technologiebedrijven, waaronder Alphabet (Google), Meta (Facebook, Instagram, WhatsApp), X Corp (voorheen Twitter) en Bytedance (TikTok), controleert inmiddels grotendeels de online publieke ruimte. Zij beheren de digitale infrastructuur waarop het publieke debat plaatsvindt en bepalen hoe informatie wordt gepresenteerd, verspreid en geconsumeerd.

Gevolgen voor traditionele media

Digitalisering en platformisering hebben het mediagebruik ingrijpend veranderd. Terwijl analoge consumptie sterk is afgenomen, groeit online nieuwsgebruik explosief. Bovendien consumeren mensen nieuws steeds vaker indirect via sociale media, zoekmachines, nieuwsaggregatoren of notificaties, in plaats van rechtstreeks via de websites of apps van nieuwsorganisaties. Hierdoor nemen herkenbaarheid en betekenis van nieuwsmerken voor mensen af. Nieuws wordt steeds minder gezien als een product van professionele organisatie, waardoor

journalistieke waarden aan belang verliezen.

Het veranderende mediagebruik zet de verdienmodellen van traditionele media onder druk. Inkomsten uit abonnementen en advertenties dalen doordat zowel consumenten als adverteerders zijn overgestapt naar 'nieuwsconsumptie' via digitale platforms. Hier is 'nieuws' overvloedig en vaak gratis beschikbaar, waardoor de bereidheid onder consumenten om ervoor te betalen afneemt. Adverteerders kiezen ook steeds vaker voor digitale platforms, waar ze hun doelgroep gericht kunnen bereiken. Tegelijkertijd levert advertentieruimte die

wel door traditionele media wordt verkocht, minder op. Advertentieruimte is niet langer een schaars goed.

Om te overleven hebben veel traditionele media fors bezuinigd en ingezet op schaalvergroting. Dit heeft geleid tot kleinere redacties, een groter aandeel freelancejournalisten en minder diepgravende onderzoeksjournalistiek. Veel mediabedrijven zijn gefuseerd of overgenomen om schaalvoordelen te behalen. Deze mediaconcentratie kan het aanbod verkleinen en de diversiteit aan perspectieven beperken, wat de pluriformiteit van de nieuwsvoorziening in gevaar kan brengen.

CLICKBAIT BOVEN KWALITEIT

HOE OPPERVLAKKIGE CONTENT DE DEMOCRATIE ONDERMIJNT

Big Tech domineert het informatielandschap met algoritmes die sensatie en betrokkenheid boven nuance en waarheid verkiezen. Hierdoor verspreidt desinformatie zich sneller, neemt de polarisatie toe en wordt de democratie ondermijnd.

Big Tech domineert de online publieke ruimte. Hun prioriteit ligt echter niet bij het optimaal informeren van burgers, maar bij winstmaximalisatie. Hun verdienmodel draait om het verzamelen, analyseren en benutten van gebruikersdata om gerichte advertenties en commerciële diensten te verkopen.

Om zoveel mogelijk data te verzamelen, proberen deze bedrijven gebruikers zo vaak en zo lang mogelijk op hun platforms te laten blijven. Ze gebruiken hiervoor diverse strategieën. De diensten zijn ‘gratis’ om zoveel mogelijk mensen aan te trekken, terwijl gamificatie, notificaties en algoritmisch gestuurde aanbevelingen de betrokkenheid moeten vergroten. Hierdoor sturen zij niet alleen de informatietoever, maar ook het gedrag van gebruikers, wat grote gevolgen heeft voor het publieke debat en daarmee de democratie.

Voorrang voor sensatie en populariteit
Big Tech-algoritmen geven voorrang aan content die nieuwsgierigheid, verontwaardiging of opwindend oproept. Sensationele content trekt aandacht, vergroot de kans op interactie en houdt gebruikers langer op het platform, terwijl genuanceerde

informatieve en diepgaande berichtgeving over complexe onderwerpen naar de achtergrond verdwijnt.

De focus op sensatie creëert een ideale voedingsbodem voor de verspreiding van desinformatie. Nepnieuws en misleidende berichten spelen doorgaans sterker in op emoties, waardoor ze meer interactie genereren en zich sneller verspreiden dan feitelijke en genuanceerde informatie. Hierdoor verschaalt het publieke debat: inhoudelijke discussies over belangrijke onderwerpen maken plaats voor sensationele kwesties. Dit belemmert de vorming van een goed geïnformeerde publieke opinie en ondermijnt het vermogen van burgers om weloverwogen beslissingen te nemen.

De nadruk op sensationele content beïnvloedt niet alleen het publieke debat, maar ook de politieke cultuur. In het parlementaire debat bepaalt beeldvorming steeds vaker de agenda. Persoonlijke profilering en media-aandacht wegen zwaarder dan inhoud en nuance. Politici presenteren beleid in *soundbites* en slogans die vooral gericht zijn op het genereren van aandacht en emoties, in plaats van op inhoudelijke

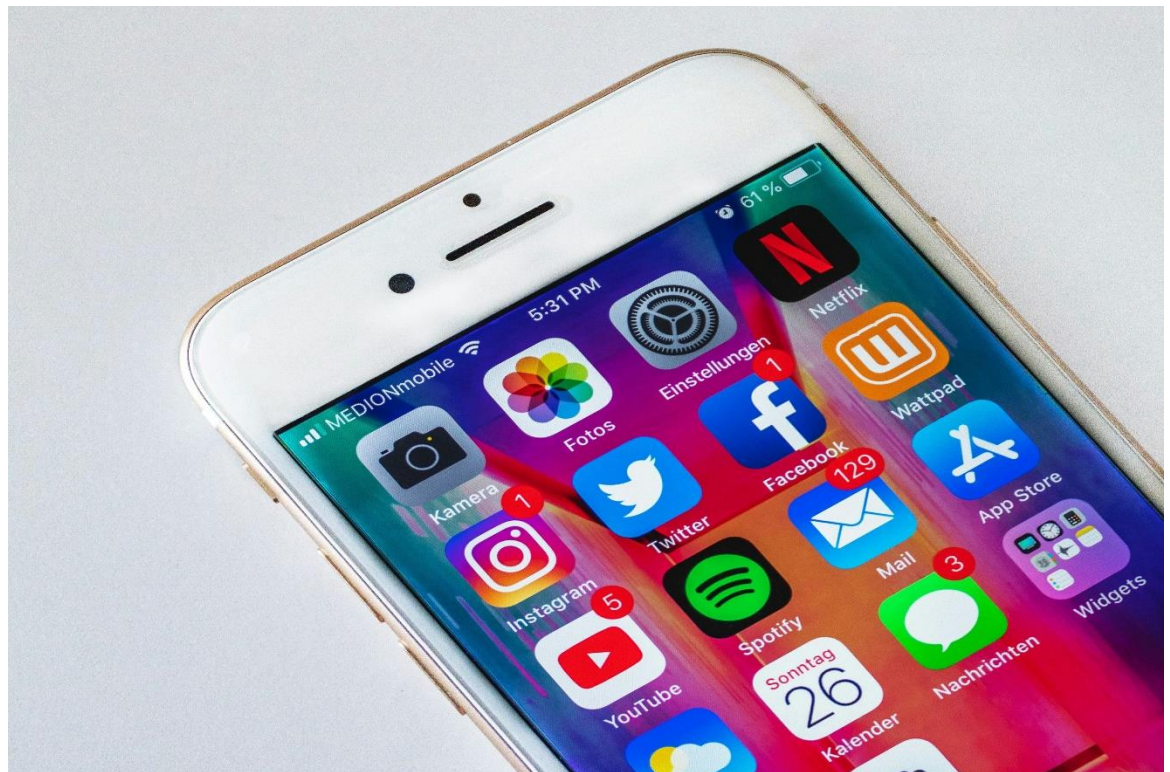
argumentatie en langetermijnvisies. Het politieke debat verandert in een strijdtoneel waarin het winnen van de mediacyclus belangrijker lijkt dan effectief beleid. Dit ondermijnt het functioneren van de democratie.

Het verlies van samenhang in informatie

Digitalisering heeft geleid tot een smelteling van verschillende mediavormen binnen één digitale infrastructuur. Geschreven artikelen, video's en audio verschijnen niet langer binnen één specifiek medium, maar circuleren als losse fragmenten via sociale media, zoekresultaten en nieuwswebsites. Waar nieuwsartikelen vroeger uitsluitend in een krant stonden, worden ze nu verspreid als korte posts, samenvattingen of geïsoleerde uitspraken. Hierdoor verdwijnt de oorspronkelijke context waarin de informatie

bedoeld was. Sensatiegedreven algoritmes versterken deze trend door vooral fragmenten te belonen die emoties oproepen. Hoewel deze loskoppeling de snelle consumptie van informatie vergemakkelijkt, belemmert het een diepgaand begrip van complexe kwesties.

Deze *context collapse* ondermijnt de kwaliteit van informatie en maakt het moeilijker voor burgers om genuanceerd na te denken over maatschappelijke vraagstukken. Wanneer fragmenten zonder de oorspronkelijke bedoeling worden gedeeld, ontstaan nieuwe interpretaties die vaak misleidend zijn. Geïsoleerde uitspraken kunnen worden opgeblazen tot controversiële kwesties, wat misplaatste ophef en verhitte discussies uitlokt. Dit voedt polarisatie en bemoeilijkt een constructieve dialoog.

Filterbubbels en echokamers: een versterking van polarisatie

Big Tech-algoritmen sturen welke informatie gebruikers te zien krijgen, wat kan leiden tot filterbubbels. Hiervan is sprake als individuen voornamelijk content te zien krijgen die aansluit bij hun bestaande interesses en overtuigingen. Hoe sterk dit effect is, hangt af van een aantal factoren zoals mediagebruik, platformontwerp en de bereidheid om actief verschillende stand-punten op te zoeken.

Filterbubbels maken het moeilijker om diverse perspectieven te ontdekken. In combinatie met de menselijke neiging tot bevestiging kunnen gebruikers verstrikt raken in echokamers – digitale omgevingen waarin ze hoofdzakelijk worden blootgesteld aan meningen die hun bestaande overtuigingen versterken. Dit ondermijnt wederzijds begrip tussen verschillende groepen en vergroot polarisatie. Hierdoor wordt het steeds moeilijker om maatschappelijke discussies te voeren en collectieve oplossingen voor complexe problemen te vinden.

WIE BEPAALT WAT WIJ ZIEN?

DE VERSCHUIVING VAN REDACTIONELE CONTROLE NAAR ALGORITMES

Door de digitalisering is het informatieaanbod ingrijpend veranderd. Traditionele media hanteren journalistieke richtlijnen, maar nieuwe spelers verspreiden vaak ongefilterde content. Big Tech bedrijven nemen geen verantwoordelijkheid voor redactionele controle en laten intransparante algoritmen bepalen welke informatie zichtbaar wordt.

Digitalisering heeft het informatieaanbod explosief laten groeien. Zowel traditionele media als onafhankelijke spelers produceren meer content dan ooit. Terwijl traditionele media journalistieke principes en ethische codes hanteren om de betrouwbaarheid van hun berichtgeving te waarborgen, verspreiden nieuwe spelers vaak content zonder journalistieke richtlijnen. Dit heeft geleid tot een enorme toename van subjectieve, onvolledige en soms misleidende informatie.

Big Tech-bedrijven presenteren zich als neutrale platforms die slechts content doorgeven, maar in werkelijkheid sturen zij het informatielandschap actief. Net als bij traditionele media vindt redactionele controle plaats, maar niet door menselijke redacteuren - algoritmes bepalen welke content prioriteit krijgt. Deze 'algoritmische redactie' functioneert zonder de transparantie en zorgvuldigheid van journalistieke media. Sensatie en engagement krijgen vaak voorrang boven betrouwbaarheid, wat de kwaliteit van informatie in de digitale publieke ruimte onder druk zet.

De impact van mis- en desinformatie

De overvloed aan informatie van wisselende kwaliteit zorgt ervoor dat burgers fundamenteel verschillende opvattingen ontwikkelen over dezelfde kwestie. Wanneer iedereen zijn eigen 'feiten' kiest, wordt het haast onmogelijk om een gedeeld uitgangspunt te vinden voor een constructief debat. Discussies verschuiven van de interpretatie van feiten en mogelijke oplossingen naar een strijd over wat überhaupt als feit kan worden beschouwd.

Dit probleem beperkt zich niet tot het publieke debat, maar dringt ook door tot de politiek. Zelfs binnen parlementen woedt steeds vaker discussie over de feitelijke werkelijkheid, in plaats van over beleid en oplossingen.

Leugenaarsdividend

De groeiende twijfel over feiten biedt actoren die baat hebben bij het verspreiden van misleidende informatie een strategisch voordeel. Journalistieke ont-hullingen, gebaseerd op gedegen onder-

zoek en *fact-checking*, kunnen met minimale inspanning worden afgedaan als onwaar, gekleurd of zelfs lasterlijk.

Door kritische berichtgeving simpelweg als ‘nepnieuws’ te bestempelen, ontwijken deze actoren inhoudelijke discussies en verschuiven ze de aandacht naar de geloofwaardigheid van de bron. In plaats van verantwoording af te leggen, zaaien ze twijfel over de journalistiek zelf. Dit verwatert de impact van onthullingen en beschermt verantwoordelijke partijen tegen consequenties. Tegelijkertijd voedt het een cynische houding ten opzichte van de media, waardoor het vertrouwen in onafhankelijke journalistiek als instituut steeds verder afbrokkelt.

Chilling effect: de verstikkende invloed van intimidatie

Het ontbreken van redactionele controle

en de anonimiteit van het internet hebben een klimaat gecreëerd waarin alles gezegd en geschreven kan worden. Belediging, intimidatie, opruiing en haatzaaiing nemen sterk toe in het digitale discours. Naast de morele bezwaren vormt deze ontwikkeling een ernstige bedreiging voor de democratie.

Een van de gevaarlijkste is het *chilling effect*: politici, journalisten en wetenschappers en anderen die te maken krijgen met ongefundeerde kritiek, intimidatie of bedreigingen, kunnen besluiten zich terug te trekken uit het publieke debat. Wanneer mensen zich uit angst voor repercussies niet meer vrij uitspreken, verliest de samenleving een essentieel democratisch fundament: het vermogen om kritisch te debatteren en gezamenlijk tot oplossingen te komen.

“Big Tech heeft de democratische staat op feodale wijze aan zich onderworpen”

De rol van moderatie

Om haatzaaiing en intimidatie te beperken, blokkeren veel traditionele media reacties of hanteren strenge moderatie. Big Tech-bedrijven zijn daarentegen veel terughoudender in het aanpakken van schadelijke content. Vaak grijpen ze pas in nadat gebruikers een probleem melden of wanneer commerciële belangen onder druk komen te staan, bijvoorbeeld doordat adverteerders dreigen af te haken.

Door deze passieve houding blijft schadelijke content vaak lange tijd online en bereikt het een groot publiek voordat er actie wordt ondernomen. Bovendien blijkt het volledig verwijderen van ongewenste content vrijwel onmogelijk, omdat gedeelde berichten zich snel verspreiden binnen digitale ecosystemen en moeilijk definitief kunnen worden gewist.

Daarnaast is de manier waarop Big Tech moderatie toepast, ondoorzichtig. Deze bedrijven maken gebruik van technieken zoals *shadow banning*, waarbij gebruikers of hun content zonder melding minder zichtbaar worden. Gebruikers die dit treft, weten vaak niet dat hun zichtbaarheid is beperkt of waarom dit is gebeurd. Dit gebrek aan transparantie maakt het moeilijk om te beoordelen of de inperkingen legitiem en rechtvaardig zijn. Bovendien ontnemt het hen die het treft de mogelijkheid om tegen de beslissing in beroep te gaan. Wanneer Big Tech zonder transparante richtlijnen bepaalt wie gehoord wordt en wie niet, ontstaat een onzichtbare vorm van censuur. Dit beperkt de vrijheid van meningsuiting op een subtiele, maar diepgaande manier en ondermijnt het open karakter van de digitale publieke ruimte.

Box 2: Censuur in het digitale tijdperk

Overheden proberen al eeuwenlang de verspreiding van informatie te controleren, vooral wanneer deze hun machtspositie bedreigt. Waar zij vroeger vertrouwden op regelgeving, mediabezit of directe repressie, biedt de opkomst van Big Tech nieuwe, subtielere vormen van censuur.

Autoritaire regimes benutten digitale platforms om dissidente stemmen te identificeren, monitoren en onderdrukken. Tegelijkertijd gebruiken ze dezelfde platforms om staatspropaganda te verspreiden en alternatieve narratieven te promoten. Geautomatiseerde bots spelen hierin een sleutelrol door massaal propaganda en desinformatie te verspreiden. Door likes en shares kunstmatig op te voeren, maken ze politieke boodschappen populairder dan ze in werkelijkheid zijn, waardoor

algoritmen deze berichten prioriteren. Zo manipuleren regimes het publieke debat zonder expliciet censuur toe te passen.

De opkomst van generatieve AI vergroot deze dreiging. Overheden en andere actoren kunnen nu teksten, afbeeldingen, video's en audiofragmenten creëren die nauwelijks van echt te onderscheiden zijn. Hierdoor wordt manipulatie nog geraffineerder en wordt het voor burgers steeds moeilijker om feit en fictie te scheiden.

Het resultaat is een informatieklimaat waarin kritische stemmen worden gemarginaliseerd en het publiek wordt gestuurd door zorgvuldig geregisseerde manipulatie. De grens tussen waarheid en propaganda vervaagt, wat de fundamenten van een gezonde democratie ondermijnt.

INVESTEREN IN ONAFHANKELIJKE MEDIA

HOE FILANTROPIE MEDIA EN DEMOCRATIE KAN VERSTERKEN

Digitalisering heeft de democratische functies van media aangetast. Filantropen kunnen een cruciale rol spelen door onafhankelijke media te financieren, persvrijheid te beschermen en mediageletterdheid te stimuleren. Door deze steun blijft betrouwbare informatie toegankelijk en kunnen democratieën goed blijven functioneren.

Financieren van onafhankelijke media

Traditionele verdienmodellen van journalistieke media staan onder druk, waardoor redacties krimpen - vooral op lokaal niveau - en diepgravende onderzoeksjournalistiek afneemt.

Filantropie kan een sleutelrol spelen in het versterken en beschermen van een divers, onafhankelijk en toegankelijk journalistiek ecosysteem. Door (lokale) nieuwsorganisaties te ondersteunen met leningen, subsidies en/of donaties, kunnen filantropen informatiearmoede tegengaan en gemeenschappen toegang bieden tot betrouwbare nieuwsbronnen.

Filantropen kunnen ook investeren in onderzoeksjournalistiek. Dit kan via steun aan onderzoekscollectieven zoals Bellingcat, platforms zoals Follow The Money en Investico, en fact-checking- en anti-desinformatie-initiatieven. Bovendien kunnen filantropen bijdragen aan initiatieven die financiële en economische machtsstructuren in kaart brengen, waardoor onderzoeksjournalisten beter kunnen opereren. Op deze manier versterken zij de fundamenten van een vrije pers en dragen zij bij aan een goed

geïnformeerd publiek.

Beschermen van persvrijheid

Journalisten over de hele wereld krijgen te maken met bedreigingen, vervolging en censuur. In veel landen riskeren zij intimidatie, fysiek geweld of zelfs arrestatie, simpelweg omdat ze onafhankelijk verslag doen. Persvrijheid vormt de ruggengraat van een goed functionerende democratie. Filantropie kan een rol spelen in de bescherming en versterking ervan.

Filantropen kunnen organisaties steunen die wereldwijd opkomen voor persvrijheid. Deze organisaties documenteren schendingen, rapporteren over de staat van persvrijheid en voeren lobby om overheden te dwingen onafhankelijke journalistiek beter te beschermen. Daarnaast kunnen filantropen onafhankelijke online nieuwsplatforms en satellietzenders financieren in landen waar persvrijheid ernstig onder druk staat. Hierdoor krijgen journalisten de kans om vrij te rapporteren, buiten de directe controle van repressieve regimes en wordt de toegang tot betrouwbare informatie gewaarborgd.

Veiligheid is een andere essentiële pijler binnen de bescherming van persvrijheid. Journalisten die werken in conflictgebieden of autoritaire staten lopen dagelijks grote risico's. Filantropen kunnen bijdragen aan hun fysieke veiligheid door beschermende uitrusting, zoals kogelwerende vesten en helmen, te financieren. Ook digitale veiligheid is van belang. Door trainingen in digitale bescherming en technologieën tegen surveillance en cyberaanvallen te ondersteunen, krijgen journalisten middelen om zichzelf en hun bronnen te beschermen.

Naast veiligheid, is juridische ondersteuning van belang. In veel landen worden journalisten geconfronteerd met juridische intimidatie, zoals willekeurige arrestaties, smaadprocessen of gevangenschap. Filantropen kunnen juridische bijstand financieren, zodat

journalisten zich kunnen verdedigen tegen censuur en ongegronde aanklachten. Door deze steun kunnen zij hun werk voortzetten en blijven bijdragen aan een vrije en geïnformeerde samenleving.

Stimuleren van mediageletterheid

In een tijd waarin desinformatie en misleidende berichten zich razendsnel verspreiden via digitale platforms, moeten burgers kritisch leren denken en betrouwbare informatie leren herkennen. Mediageletterheid - het vermogen om media-inhoud te begrijpen, analyseren en evalueren - is essentieel voor een goed functionerende democratie.

Scholen, universiteiten en non-profitorganisaties spelen een cruciale rol in het bevorderen van mediageletterheid. Filantropen kunnen onder andere bijdragen door de ontwikkeling van les-

materiaal en trainingen voor docenten te financieren. Daarnaast kunnen filantropen investeren in bewustwordingscampagnes die journalistieke kwaliteit en persvrijheid onder de aandacht brengen.

Door media-geletterdheid te stimuleren, versterken filantropen een weerbare samenleving waarin burgers desinformatie beter doorzien en geïnformeerde beslissingen nemen.

Onderzoek naar media en democratie
De razendsnelle digitale ontwikkelingen

maken onderzoek naar de wisselwerking tussen media en democratie essentieel voor het vormgeven van doordacht beleid en effectieve regelgeving. Filantropen kunnen hieraan bijdragen door academische studies, denktanks en journalistieke onderzoeksprogramma's te financieren. Met deze steun krijgen onderzoekers en journalisten de middelen om mediatrends te analyseren en de impact van digitale platforms op democratische processen beter te begrijpen.

CONCLUSIE

DE WAARDE VAN ONAFHANKELIJKE JOURNALISTIEK

Onafhankelijke journalistiek vormt de ruggengraat van een democratie. Het waarborgen van pluriforme en betrouwbare informatievoorziening vraagt om een gezamenlijke inspanning van overheden en burgers. Filantropen kunnen een bijdrage leveren door te financieren waar anderen dat niet doen of kunnen.

Onafhankelijke journalistiek houdt een democratie gezond. Toch staat deze fundamentele pijler onder druk door digitalisering, de opkomst van algoritmisch gestuurde informatievoorziening en groeiende commerciële afhankelijkheid van media. De vraag is niet alleen hoe we journalistiek beschermen, maar vooral hoeveel deze ons waard is.

De bescherming van een pluriforme en betrouwbare informatievoorziening is een gezamenlijke verantwoordelijkheid. Overheden moeten een wettelijk en financieel kader scheppen waarin persvrijheid gewaarborgd blijft, de macht van Big Tech wordt gereguleerd en mediabedrijven minder afhankelijk zijn van commerciële druk.

Ook burgers dragen verantwoordelijkheid. In een tijd waarin gratis content de norm lijkt, moeten we kiezen: willen we journalistiek die informeert en controleert, of een algoritmisch gestuurd informatie-aanbod dat inspeelt op emoties en clicks? Het waarborgen van democratie vraagt om bewuste keuzes, zoals het financieel ondersteunen van kwaliteitsjournalistiek

en het hebben van een kritische houding tegenover informatie. Wie is de bron? Welke belangen spelen mee? Hoe verhoudt een bericht zich tot andere perspectieven?

Filantropen kunnen geefgeld betekenis geven door bij te dragen waar anderen dat niet kunnen of willen. Individuele donaties en subsidies zijn waardevol, maar een aantal grote uitdagingen vraagt om een bredere, gecoördineerde aanpak. Samenwerking tussen filantropen kan helpen om risico's te spreiden en de impact van financiering te vergroten.

Deze publicatie is een oproep tot actie. Zonder sterke journalistiek verliest de democratie haar fundament: een publieke ruimte waarin feiten, kritisch debat en controle op de macht gewaarborgd blijven.

Heb je vragen, ideeën of wil je verder in gesprek over dit onderwerp? Neem contact op via ruth@kosmosimpact.nl. Samen kunnen we bouwen aan een samenleving waarin democratie niet alleen overleeft, maar floreert.

De informatie die is opgenomen in deze publicatie is uitsluitend bestemd voor algemene doeleinden. Deze publicatie is geen aanbod en u kunt aan deze publicatie geen rechten ontleen. Bij de totstandkoming van deze publicatie hebben wij de grootst mogelijke zorgvuldigheid betracht bij de selectie van extern bronnen, Wij kunnen niet garanderen dat de informatie van deze bronnen die in deze publicatie zijn opgenomen juist en volledig is of in de toekomst zal blijven. Wij aanvaarden geen aansprakelijkheid voor druk- en zetfouten. Wij zijn niet verplicht de informatie die we hebben overgenomen in deze publicatie te actualiseren of te wijzigen. Alle rechten ten aanzien van de inhoud van de publicatie worden voorbehouden, inclusief het recht van wijziging.